

ЛАТИНСЬКА МОВА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ ФІЛОЛОГІВ-ГЕРМАНІСТІВ

У статті розглядається сутність функціональних можливостей навчальної дисципліни «Латинська мова» у професійній підготовці студентів-германістів. Досліджено питання формування орфоепічної та орфографічної компетенцій студента-германіста в умовах міжпредметної інтеграції за посередництвом латини.

***Ключові слова:** компоненти навчання класичної мови, загальноосвітня лінгвістична підготовка студента-германіста, міжпредметні зв'язки, лінгвістична компетенція, мовна компетенція, навчально-мовні уміння та навички.*

Навчальна дисципліна «Латинська мова» на факультеті іноземної філології вищих навчальних закладів України постає у багатогранному статусі, який дозволяє розглядати її як предмет загальнофілологічного пропедевтичного спрямування (Н.Л. Кацман, В.Н. Нікольський, Є.І. Скоробогата), як засіб більш глибокого розуміння структури і системи іноземної мови, що вивчається (О.Л. Алтонен, О.О. Цивкунова), як засіб навчання процесу розумових дій (Л.В. Щерба, С.І. Гінтовт), потужного виховного впливу (А.Г. Хамурзова) та як засіб удосконалення умінь користування рідною мовою (Й. Кобів). Окрім того, в теорії та практиці навчання латинської мови (ЛМ) також набуто чималий досвід: ґрунтовно описано цілі та зміст навчання ЛМ; здійснено відбір лексико-граматичного матеріалу; описано методи, прийоми, принципи і форми організації навчання класичної мови.

Проте, у цих дослідженнях ми не знаходимо відповіді на цілу низку питань про удосконалення системи професійної освіти філологів-германістів, вирішення якого ми вбачаємо у впровадженні інтегративного підходу, де інтеграція виступає як «глибокий процес внутрішньої взаємодії, взаємопроникнення наукових знань, що становлять навчальні предмети» [1, с. 23].

Багатогранність та багатоплановість функціонального наповнення навчальної дисципліни «Латинської мова», дозволяє визначити мету нашої статті – підвищити ефективність навчального потенціалу змісту професійної освіти філологів-германістів засобами латинської мови. Окреслена мета потребує вирішення наступних завдань: дослідити наповнюваність єдності компонентів у навчанні ЛМ; визначити типи компетенцій, які формує вивчення ЛМ у межах міжпредметної інтеграції на прикладі програмного розділу «Фонетика та графіка».

Вища школа презентує латину як навчальну дисципліну, що володіє могутнім потенціалом професійної спрямованості, а тому й не дивно, що її викладання здійснюється на різних факультетах вищих навчальних закладів України: факультеті іноземної філології, філологічному, історичному, філософському, медико-біологічному, юридичному тощо.

Курс латинської мови на факультеті іноземної філології, як показав аналіз навчальних програм [2], спрямований на досягнення різних цілей, вкрай важливих для формування компетентного фахівця. Відповідно до освітньо-професійної програми (ОПП) та освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) фахівця мета і завдання курсу покликані ознайомити студентів з основними поняттями та термінами лінгвістики, розширити їх лінгвістичний світогляд, підготувати студентів до вивчення і сприйняття інших предметів лінгвістичного циклу, культурологічних та гуманітарних дисциплін.

Окрім того, важливою постає проблема міжпредметного зв'язку «латинська мова – англійська мова», на яку вказують праці багатьох вчених, серед яких знаходимо роботи Л.В. Щерби [3], Н.Л. Кацман [4], О.Л. Алтонена [5], О.О. Цивкунової [6] etc., автори яких абсолютно виправдано вбачають його користь в ефективному оволодінні англійською мовою, у поглибленні загальнолінгвістичної грамотності студентів та підвищенні ступеня міцності оволодіння основами латини. А звідси,

важливим постає статус дисципліни «Латинська мова» у якості навчального предмета, що спонукає до узагальнення, тим самим набуваючи вагомої освітньої цінності, адже під час вивчення узагальненого матеріалу, на що вказують І.М. Берман, О.В. Журавльова, Ф.М. Рабинович [7, с. 333], мобілізується інтелектуальна активність студентів із абсолютно природним поєднанням механічного елементу із творчим.

Практична мета покликана забезпечувати потребу навчання, що полягає у читанні латинських текстів як одного із видів комунікативної діяльності [4, с. 9] через формування наукового підходу до вивчення наявних джерел стародавньої мови, у розширенні загального світогляду, в оволодінні методом філологічного підходу до вивчення історичних філософських та інших джерел і одночасно в ознайомленні з деякими відомостями з літератури і культури античного світу.

Читання латинського тексту на факультеті іноземної філології, перш за все, спрямоване на формування одного із трьох компонентів у навчанні класичної мови – *читацько-перекладацького*, який у єдності із *соціокультурним* та *мовно-теоретичним з рецептивною домінантою* (В.М. Шовковий) покликані забезпечити цілісність загальноосвітньої лінгвістичної підготовки студента-германіста. Латина, вивчення якої на факультеті іноземної філології можливе лише на рецептивно-репродуктивному рівні [5, с. 50], потребує від студента-германіста самостійного розпізнавання її граматичного явища паралельно із його лексичним наповненням, що є базовим для читання тексту.

Читацько-перекладацький компонент навчання латинської мови перш за все розглядається як важливий засіб, який є необхідним для засвоєння лексики та теоретичних відомостей про знання мови. Розуміння латинського тексту потребує від студентів акумуляції цілого комплексу знань, які полягають в усвідомленні синтетичної будови латини, багатстві граматичних категорій, що виражаються як флективно так і суфіксально, різноманітності синтаксичних структур, коли одержання екстралінгвістичної інформації відбувається виключно через аналіз мовної інформації, що й робить читання латинського тексту незамінною школою для лінгвіста [4, с. 22-23]. Сучасні західноєвропейські мови, на відміну від латини, не володіють таким багатим запасом мовних форм, синтаксичних структур, а тому й їх переклад не потребує асоціації такої кількості граматичних елементів. Таким чином, робота над текстом стимулює розвиток аналітичного мислення завдяки структурному аналізу мовної системи латини та сприяє свідомому порівнянню мертвої мови із сучасною англійською.

Соціокультурна складова підготовки студента-германіста у межах курсу латини покликана забезпечити студента навчанням мови через культуру згідно із концепцією освіти, розробленою Ю.І. Пассовим [8] Латина як єднальна ланка між античністю та новітньою європейською культурою із її інтелектуальними та культурними надбаннями сприяє формуванню «*homo moralis*», що чітко розмежовує поняття добра і зла, володіє високими стійкими моральними орієнтирами, якими вона керується у своїй діяльності. Впровадження культурологічного підходу як провідного принципу сучасної освіти, що визнає культуру одним із основних якісних новоутворень майбутнього фахівця [9, с. 32], допоможе студентам засвоїти цінності і технології, що забезпечують не лише навчання, але й самореалізацію особистості у професійній діяльності. Вивчення латинської мови завдяки стратегії «персоналізації та контекстуалізації» (О.О. Цивкунова [6]) дозволить простежити значення латинських слів «*cultura, homo cultures*», які вживав Гегель на позначення понять «культура» та «освіта», оскільки вважав, що лише оволодівши культурою, людина може займатися освітою [10, с. 24].

Окрім того, що латинський текст постає для студента у якості носія граматичних та лексичних правил мови [3, с. 71], він є матеріальним вираженням духовної культури, що містить у собі пізнавальну інформацію з історії, міфології та культури античного світу, знання якої є обов'язковим компонентом гуманітарної освіти [4, с. 24], виступаючи джерелом пізнання світу в його історичних, суспільних та індивідуальних контекстах. Текст, читання якого є єдиним рецептивним видом комунікативної діяльності на занятті з латини, допомагає студенту вступити в

комунікацію, яку вчені називають мовою культури, що є «універсальною формою осмислення реальності» [9, с. 32].

Мовно-теоретичний компонент із рецептивною домінантою ми визначаємо як основний у фаховій підготовці студента-германіста, розглядаючи його ефективність та продуктивність лише у межах міжпредметної інтеграції із визначенням того комплексу компетенцій, які є співвідносними із світовою теорією та практикою визначення цілей та рівнів володіння мовою.

Услід за В.Д. Янченко [11, с. 14], Л.В. Черепановою [12] та рекомендаціями з освітньої політики [13, с. 25] розглядаємо *лінгвістичну компетенцію* як мовознавчий (від іменника *лінгвістика*) обсяг знань з фонетики, лексикології, граматики, який доповнюється відомостями з історії науки про мову та пов'язаний із вмінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом з мови, що виражається через усвідомлення студентами мовленнєвого досвіду, та є співвідносним із пропедевтичною мовознавчою дисципліною «Вступ до мовознавства».

Оскільки латина знаходиться у статусі мертвої мови і не потребує продукування мовленнєвих актів, функціонування ЛК ми вбачаємо у засвоєнні понятійної бази курсу, визначенні комплексу понять, якими оперує латинська мова: звук, буква, морфема, словосполучення, речення, члени речення, лексичні та граматичні мовні одиниці etc. із усіма її характерними особливостями через їх узагальнення, що суттєво полегшує процес оволодіння мовними явищами інших мов. Окрім того, формування ЛК передбачає набуття студентами-германістами навчально-мовних умінь та навичок, які виявляються у *розпізнанні* мовних ознак як *маркованих* (типу *laudo:laudes/shall come:will come*) так і *немаркованих* (наприклад, *victor:victor-is/work:work-ed*) та *випізненні* їх одного від іншого (наприклад, вирізнення омонімічних форм граматичних показників на функціональній основі типу *dolet:emet/books:books*), *класифікації* та *узагальненні* мовних явищ за групами (наприклад, класифікація мовних явищ за їх синтетичним та аналітичним характером із визначенням ролі повнозначних та службових слів, порядку слів у реченні, інтонації), *здійсненні аналізу* на фонетичному, лексичному, морфемному, словотворчому, морфологічному та синтаксичному рівнях латинської та англійської мови, що, безперечно, піднімає загальномовну культуру студентів.

Оскільки знання латинської мови дає можливість оперувати багатим ілюстративним матеріалом у галузі мовознавства, допомагаючи краще і глибше розбиратись у загальних мовознавчих поняттях і закономірностях, що лежать в основі будь-якої живої мови [14], під ЛК у межах інтегративного курсу ми розуміємо здатність індивіда розуміти та відтворювати на практиці основні поняття та терміни лінгвістики, властиві як латині так і англійській мові, де остання дає значно менше матеріалу для спостережень над розбіжностями у внутрішній формі, ніж латина [3, с. 49]. Важливим також постає співставлення та пояснення їх основних мовних явищ на системному загальномовному рівні. А тому такі поняття як «нульова та внутрішня флексія», «інфікс», «суплетивізм», «подвоєння», «аналітичний/синтетичний характер мови», явища історичної фонетики, розмежування понять «форма/основа» etc. сприятимуть формуванню впорядкованого лінгвістичного досвіду студента.

Враховуючи межі статті, ми зосереджуємо увагу на аналізі лише одного розділу, який пропонує навчальна програма з ЛМ – «Фонетика і графіка».

ЛК у статусі мовознавчої у межах розділу фонетики та графіки латини включає в себе оволодіння студентами *характеристикою голосних*: короткі та довгі голосні; монофтонги: [a], [e], [o], [u], [y]; дифтонги: [au], [eu]; диграфи: ae, oe; *характеристикою приголосних*: губні [p], [b]; передньоязикові [t], [d]; задньоязикові [c], [g]; лабіовелярні [qu], [gu]; сонорні приголосні: плавні [l], [r]; носові [m], [n]. Новим для студентів постає *правило «передостаннього складу»* під час наголошення, з яким вони знайомляться вперше. Особливої уваги заслуговують найважливіші *закони історичної фонетики*: *закон редукції голосних* (редукція коротких голосних та дифтонгів у середньому відкритому складі; редукція [-] у кінцевому відкритому

складі; редукція [O] у кінцевому закритому складі); закон асиміляції приголосних (часткова асиміляція дзвінкого задньоязикового [g] перед [s] і [t]; повна асиміляція передньоязикових [t] і [d] перед [s]; види регресивної та прогресивної асиміляції у префіксальних утвореннях).

Представлення фонетичного матеріалу про сутність латинських явищ доцільно здійснювати на основі розширення системи понять англійської мови. Саме тому необхідно на початковому етапі вчити студентів визначати особливості фонетичних процесів не лише латини, але й віднаходити паралельні явища західноєвропейської мови. Адже вивчення латинської фонетики дозволяє прослідкувати явища англійської фонетичної системи: комбінаторні зміни: асиміляційні (прогресивна, регресивна, часткова та повна асиміляція, субституція) та дисиміляційні (дисиміляція, епентеза, дієреза, гаплогія, метатеза); позиційні зміни: редукція (синкопа, апокопа, елізія, афереза); ротацізм; аблаут; явище клітик; динамічний, фіксований та нерухомий словесний наголос обох мов; протиставлення довгих та коротких голосних за вимовою в англійській мові та за графічним образом в латинській. Варто зауважити, що курс латинської фонетики є супутнім до курсу практичної фонетики англійської мови, який за навчальним планом триває перших два роки.

Мовна компетенція (від прикметника до слова *мова*) виступає як здатність студента використовувати звукову та лексичну систему латини із оволодінням рецептивними та продуктивними навичками застосування нових мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних). Фонетичні, лексичні та граматичні одиниці латинської мови, що засвоюються на основі відповідних лінгвістичних знань, для лінгвіста-практика, на думку Л.В. Щерби [3, с. 51], є зразковими, оскільки краще всього забезпечують «повне взаєморозуміння членів колективу».

МК у межах розділу фонетики та графіки, на нашу думку, функціонує у статусі двох складових: *орфоепічної* та *орфографічної* компетенцій, які спрямовуємо виключно на використання здобутих теоретичних знань на практиці.

Традиційна латинська вимова, що підкорилася нормам вимови нових мов, у нашому випадку – українській, в українській навчальній практиці на основі визначення буквено-звукових відповідностей не викликає ніяких особливих труднощів у студентів. Проте актуальним та деколи складним постає проблема наголошування латинських слів.

А тому, формуючи вірне виділення складу слова *орфоепічна компетенція*, яка визначається як уміння правильно озвучувати написане [15, с. 118], виявлятиметься у виробленні вмінь вірної постановки словесного наголосу та особливостей його зміни в системах словозміни. Окрім того, вірне наголошення латинських слів дозволяє не лише сформулювати розпізнавальні та класифікаційні навчально-мовні уміння та навички, але й прослідкувати місце наголосу в англійських дериватах, яке або залишається незмінним (*crūdo, crūdere* > *credit* [ɪkredit], *discredit* [dɪskredit], *incredible* [ɪnkrɛdəbl]) або змінює свою позицію за германським типом, змістившись на початок слова (*memoria* > *memory* [ɪmɛməri]; *dyceo, docere* > *document* [ɪdɒkjʊmənt], *doctor* [ɪdɒktə], *doctrine* [ɪdɒktrɪn]).

Таким чином, *орфоепічна компетенція* студентів-германістів засобами латинського фонетичного матеріалу формується шляхом: вироблення вмінь аналізу акцентної парадигми у межах словозміни латинського слова; стимулюванні розвитку вмінь аналізу позиції наголосу у межах латинського слова та його англійського деривата; формуванні навчально-мовних умінь та навичок розпізнавання та класифікації часокількісних характеристик, які визначають місце розташування словесного наголосу.

Орфографічна компетенція охоплює знання і навички перцепції та продукції символів, з яких складаються письмові тексти [15, с. 117], де показником її найвищого рівня є відсутність помилок у писемному мовленні.

Англійська орфографія, маючи багато недоліків через рабську залежність від латинського письма [16, с. 413], є складною для її вивчення за умов ігнорування її

латинських відповідників. Проте, процес навчання спрямований на відображення латинських слів у англійській мові із встановленням змістового та граматичного зв'язку між ними допомагає студентам-германістам зрозуміти та активно засвоїти латинізм в англійській мові, свідомо пояснюючи орфографію запозичених слів.

Орфографія (гр. *ortho's* – правильний і *grapho* – пишу), яка засвоюється у тісному зв'язку із вивченням лексики, фонетики, граматики та словотвору не лише формує у студентів цілісне уявлення про латинський правопис, але й сприяє виробленню навичок латинізованої орфографії англійської мови, випрацьовуючи міцні знання, навички самоосвіти, які забезпечують істинну грамотність студента-германіста.

Оскільки теоретичні положення орфографії засвоюються разом із фонетичними, словотворчими і граматичними особливостями ЛМ, формування *орфографічної компетенції* студентів-германістів у становленні правописних норм англійської мови (*spelling*) відбуватиметься через: вивчення голосних та приголосних звуків, дифтонгів та диграфів латини і буквосполучень грецького походження; поповнення лексичного запасу латинських слів із їх первинною звуко-буквеною оболонкою; окрім того англійська мова не позбавлена так званих “повних” запозичень (звичайно, з фонологічною перебудовою звукового складу) *alibi, bonus, data, dictum, folia, formula, minimum etc.*; уміння розпізнавати граматичні сигнали у вигляді латинських афіксальних елементів системи англійського словотвору із визначенням їх значень; наприклад, слова *collect, collection, collective* потребують виділення їх кінцевих елементів із визначенням вихідного латинського дієслова (< лат. *collect-us* «зібраний») та його суфіксів (*-tio, -tovus, a, um*); уміння визначати основу вихідного латинського слова у межах англійської лексики, встановлюючи її графемний «кістяк»; наприклад, латинські дієслова засвоюються у формі основи дієприкметника минулого часу (*to aggravate* < лат. *aggravat-us* “погіршений”) або у формі основи теперішнього часу (*to admit* < лат. *admitto* “допускати”); уживання великої та малої літери в латинських та англійських словах; наприклад, з великої літери пишуться власні імена (*Lucretius, Mark Antony*), назви народів (*Romānus, English*), місяців (*September, June*) etc.; уживання діакритичних знаків у латинській мові (*domīnus, viātor*); використання аббревіатур, скорочень слів та сполук латинського походження (*AD, N.B., P.S., Q.E.D., i.e., e.g., etc.*).

Отже, проблема єдності знань (відповідно – проблема інтеграції), яка ще в Древньому Римі та Древній Греції розглядалася Платоном, Арістотелем, Епікуром, Демокритом з метою не просто накопичування фактів, але усвідомлення суті взаємозв'язків між цими фактами та явищами, є доволі актуальною і в наш час. Формування цілісних професійних знань та вмій студентів-германістів можливе за рахунок «широких полів спряження (дотикання)» [1, с. 41], які за посередництвом латини є дотичні до таких навчальних предметів як «Вступ до мовознавства», «Теоретична фонетика», «Теоретична граматики» англійської мови, що, в свою чергу, є суттєвим підґрунтям для інтеграції галузевих знань.

Таким чином, розділ «Фонетика та графіка» курсу латинської мови, незважаючи на обмежену кількість годин, володіє могутнім потенціалом, спрямованим на формування як лінгвістичної (суто теоретичної), так і мовної (орфоепічної та орфографічної) компетенцій студентів-германістів, які ґрунтуються на виробленні навчально-мовних умінь та навичок розпізнавання фонетичних і графічних явищ та їх класифікації, мисленні графічними одиницями, випрацьовані аналітичних та синтетичних вмій як у виконанні етимологічного розбору з визначенням особливостей відтворення мовою-реципієнтом фонетичної та графічної форми англійських слів, так і у створенні мовних одиниць на основі моделі або схеми із виробленням орфографічної навички за посередництвом цілої системи вправ та завдань.

До подальших напрямків дослідження вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: розробка методичної системи навчання морфології латинської мови

студентів-германістів в аспекті інтегративного підходу; розробка методичної системи вправ, спрямованої на формування компетенцій на основі комплексних тем міжпредметної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Моштук В.В. Дидактичні умови інтеграції споріднених навчальних предметів: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Моштук Василь Васильович. – К., 1991. – 164 л.
2. Навчальна і робоча навчальна програми дисципліни латинська мова / Ухвалено методичною радою факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Протокол № 1 від 30 серпня 2010 року.
3. Щерба Л.В. Преподавание языков в школе: Общие вопросы методики. – М. : Академия, 2003. – 160 с.
4. Кацман Н.Л. Методика преподавания латинского языка. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2003. – 256 с.
5. Алтонен А.Л. Взаимопроникающее обучение грамматическим явлениям латинского и английского языков: дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / Алтонен Алексей Леович. – Владимир, 1997. – 188 с.
6. Цывкунова Е.А. Формирование автономности студента лингвистического вуза на основе междисциплинарного взаимодействия учебных курсов (английский и латинский языки): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Цывкунова Елена Александровна. – М., 2002. – 203 с.
7. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе / Под ред. А.А. Миролюбова, И.В. Рахманова. – М.: Просвещение, 1967. – 504 с.
8. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. – Липецк. : ЛГПИ – РЦИОБ, 2000. – 216 с.
9. Паламар Л.М. Функція наукового стилю мови у професійній підготовці студентів-нефілологів. // Наук. часопис нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Зб. наук. праць / Відп. редактор М.Я. Плющ. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Випуск 5. – 286 с.
10. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 536 с.
11. Янченко В.Д. Пути формирования лингвистической компетенции учащихся на уроках русского языка в средней школе: автореф. дис. канд. пед. наук. – М., 1999. – 18 с.
12. Черепанова Л.В. Формирование лингвистической компетенции школьников в основной образовательной школе: теоретические основы. / Л.В. Черепанова: автореф. дис. докт. пед. наук. – М., 2006. – 49 с.
13. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : «К.І.С.», 2003.
14. Крайзмер Н.В. Постановка преподавания латинского языка на вечернем и заочном отделении Ленинградского Государственного университета // Всесоюзная конференция по вопросам классической филологии, 3-я. Тезисы докладов. – К., 1966. – С. 39-40.
15. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
16. Глисон Г. Введение в дескриптивную лингвистику / Пер. с англ. Е.С. Кубряковой. – М. : Изд-во иностр. лит., 1959. – 486 с.

The article deals with the fact of functional possibilities of Latin as a subject in professional training of specialists to be in Germanic philology. It is investigated a subject of forming orthoepic and orthographic competence in conditions of intercourse integration through the mediation of Latin.

Key words: *the components of classical language teaching, general linguistic training of Germanists, intercourse relationship, grammatical competence, linguistic competence; educational, linguistic abilities and skills.*